
**ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION
OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS**

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 22.12.2023
Acceptance: 25.02.2024
Published: 20.03.2024
JEL codes: Q10, Q12

Annals PAAAE • 2024 • Vol. XXVI • No. (1)
License: Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0)
DOI: 10.5604/01.3001.0054.3717

MAREK ZIELIŃSKI*, BARBARA GOŁĘBIEWSKA^{1**}

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

**Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Polska

**ZNACZENIE MAŁYCH GOSPODARSTW ROLNYCH
PRODUKUJĄCYCH W SYSTEMIE EKOLOGICZNYM
W POLSCE**

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, małe gospodarstwa rolne, powierzchnia
użytków rolnych, potencjał produkcyjny, dopłaty do produkcji

ABSTRAKT. W opracowaniu podjęto zagadnienie oceny funkcjonowania małych gospodarstw rolnych prowadzących produkcję systemem ekologicznym. Analizy wykonano dla małych gospodarstw ekologicznych ze wspartą produkcją ekologiczną w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Dokonano ich porównań do małych gospodarstw konwencjonalnych z tych samych gmin. Źródłem materiałów były dane z raportów IJHARS za lata 2004-2022, ARiMR za 2022 rok oraz Polskiego FADN za 2022 rok. Stwierdzono, że w Polsce w strukturze gospodarstw ekologicznych duże znaczenie mają gospodarstwa o powierzchni do 10 ha użytków rolnych. Małe gospodarstwa ze wspartą produkcją ekologiczną w ramach WPR występują w 1345 gminach, z tego w około 32% tych gmin funkcjonuje tylko jedno takie gospodarstwo. Ustalono, że w ujęciu gmin istnieje duże zróżnicowanie występowania małych gospodarstw korzystających ze wsparcia produkcji ekologicznej w ramach WPR. Jednak rozkład małych gospodarstw korzystających z dopłat nie był związany w danej gminie z liczbą tych gospodarstw. Wykazano, że w obecnych warunkach rozwoju produkcji ekologicznej musi istnieć odpowiednio wysokie wsparcie finansowe, aby producenci rolni byli zainteresowani jej prowadzeniem.

---

¹ Corresponding author: barbara_golebiewska@sggw.edu.pl

WSTĘP

Małe gospodarstwa rolne występują w większości krajów Unii Europejskiej, a szczególnie jest to zauważalne w Polsce. Dotyczy to także gospodarstw prowadzonych systemem ekologicznym, chociaż w tym przypadku na tle analogicznych gospodarstw konwencjonalnych średnie wielkości ich powierzchni są większe [Kuś 2014]. W Unii Europejskiej w 2020 roku przeciętna powierzchnia gospodarstwa ekologicznego wyniosła 41 ha użytków rolnych, podczas gdy gospodarstw ogółem 16 ha [EC 2023]. W Polsce w tym samym roku powierzchnia gospodarstw ekologicznych i ogółem wyniosła odpowiednio 27,4 i 11,0 ha użytków rolnych. Największą średnią powierzchnię miały gospodarstwa ekologiczne w województwach opolskim i zachodniopomorskim, odpowiednio 53,6 i 47,2 ha użytków rolnych. Z kolei najmniejszą powierzchnią wyróżniały się gospodarstwa ekologiczne w województwach małopolskim i podkarpackim, odpowiednio 12,6 i 13,1 ha użytków rolnych. Trzeba dodać, że średnia powierzchnia użytków rolnych była w nich zdecydowanie większa od średniej wojewódzkiej dla gospodarstw ogółem, która wyniosła odpowiednio 4,2 i 4,9 ha [IJHARS 2021, ARiMR 2022]. Biorąc to pod uwagę, warto podkreślić, że jedną z ważnych cech charakteryzujących gospodarstwa ekologiczne jest posiadanie większej przeciętnej powierzchni użytków rolnych. Ten stan rzeczy jest w ich przypadku uzasadniony, ze względu na niższy poziom uzyskiwanych efektów produkcyjnych [Redlichova i in. 2021] i często ograniczone możliwości ich wzrostu w wyniku niższej intensywności produkcji [Meemken i Qaim 2018]. W przypadku gospodarstw ekologicznych posiadanie większej powierzchni użytków rolnych w warunkach rosnącej presji konkurencyjnej jest zatem podstawowym sposobem wzrostu produkcji [Barbieri i in. 2021]. Jest to ważne, gdyż jak wskazuje Dorota Komorowska [2017], popyt na żywność ekologiczną będzie zwiększał się. Potwierdzają to w swoich badaniach m.in. Tazbeen Tabara Nitu i współpracownicy [2023]. Jest to również ważne ze względu na korzyści środowiskowe i społeczne, na które zwracają uwagę Carol Shennan i zespół [2017], podając, że pomimo dowodów na niższe plony w przypadku systemów upraw ekologicznych, istnieją dowody na inne korzyści z takiego rodzaju produkcji. Jest to związane m.in. z produkcją wysokiej jakości żywności w Polsce, która jak wskazuje Andrzej P. Wiatrak [2021], jest możliwa ze względu na niski stopień degradacji środowiska rolniczego, jak i ze względu na wykorzystanie nadwyżek zatrudnienia na wsi do pracochłonnych technologii rolnictwa i przetwórstwa ekologicznego.

Jak wskazują Livia Rasche i Jan Steinhauser [2022], całkowita powierzchnia niezbędna do wytworzenia tej samej ilości produktu jest średnio wyższa w systemach ekologicznych niż w systemach konwencjonalnych, a Olga Moreno-Pérez i Amparo Blázquez-Soriano [2023] przewidują, że nadal będzie przybywać certyfikowanych obszarów i rolników produkujących systemem ekologicznym.

W Polsce funkcjonują również małe gospodarstwa ekologiczne o powierzchni do 10 ha użytków rolnych, których udział w łącznej liczbie gospodarstw ekologicznych jest znaczący i wynosi 39,7%. Według wielu badaczy funkcjonowanie małych gospodarstw rolnych jest bardzo ważnym aspektem w działalności jednostek na obszarach wiejskich. Jak wskazują Bartosz Mickiewicz i Antoni Mickiewicz [2016], małe gospodarstwa nie tylko prowadzą działalność rolniczą, ale dostarczają również licznych dóbr publicznych i jak podają Xinshen Diao i współautorzy [2023], przyczyniają się do utrzymania różnorodności krajobrazu. Podobne opinie prezentują Marta Czekaj i współautorzy [2020], wskazując, że małe gospodarstwa rolne realizują wiele istotnych funkcji ważnych z ekonomicznego, społecznego i środowiskowego punktu widzenia. Natomiast Andrzej Hornowski i współpracownicy [2020] wskazują, że małe gospodarstwa rolne są ważne głównie ze względu na pełnienie funkcji dostarczania dóbr publicznych. Na znaczenie małych gospodarstw rolnych zwracała uwagę Maria Hałamska [2011], podając, że produkcja ekologiczna jest jedną z możliwości ich rozwoju.

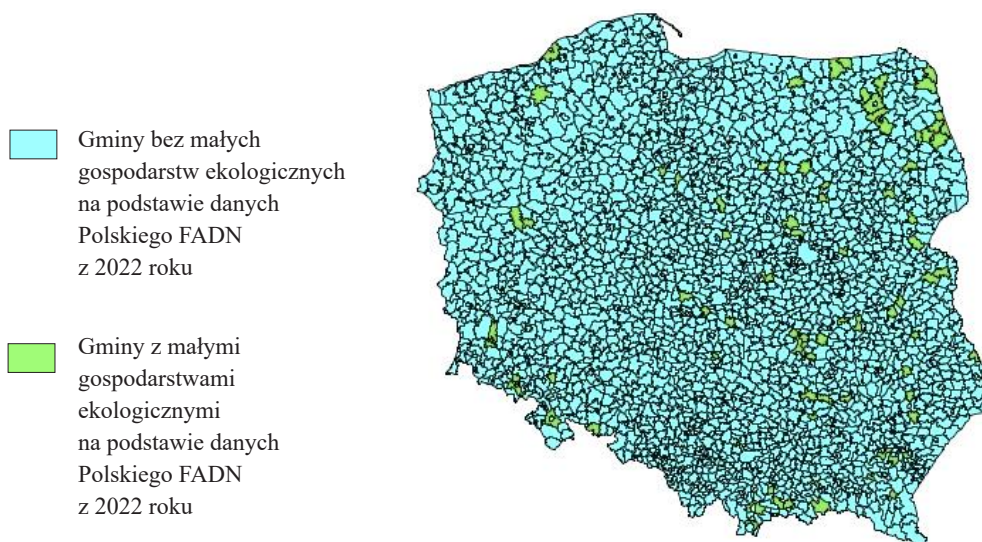
Według Marka Gruchelskiego i Józefa Niemczyka [2013], małe i średnie gospodarstwa rolne w Polsce ze względu na ich funkcje społeczne i ekologiczne powinny podlegać szczególnej ochronie. Jest to ważne również ze względu na ich znaczenie w zakresie bezpieczeństwa potrzeb żywnościowych i życiowych. Dlatego, jeśli wskazuje się, że małe gospodarstwa pełnią rolę w ochronie środowiska, to ważne jest także zwrócenie uwagi na małe gospodarstwa produkujące w sposób ekologiczny. Trzeba zwrócić uwagę, że gospodarstwa ekologiczne mają duże znaczenie we Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2023-2027 (WPR 2023-2027), w kontekście dalszego rozwoju rolnictwa ekologicznego. Dedykowany jest im m.in. odrębny pakiet finansowego wsparcia pn. „Małe gospodarstwa z uprawami ekologicznymi w działaniu Rolnictwo ekologiczne”. W ramach tego pakietu małe gospodarstwa ekologiczne mogą uzyskać płatność w jednakowej wysokości do każdego hektara użytków rolnych zadeklarowanego do płatności ekologicznych, niezależnie od rodzaju uprawy. Co więcej, w ramach tego pakietu nie ma obowiązku wskazywania czy uprawa prowadzona jest na gruncie w konwersji, czy po konwersji. Ponadto, gospodarstwa uczestnicząc w tym pakiecie mogą dodatkowo uzyskać premię za prowadzenie zrównoważonej produkcji roślinno-zwierzęcej w sytuacji posiadania zwierząt gospodarskich w obsadzie 0,3-1,5 DJP/ha. Warto dodać, że w 2023 roku przeciętna powierzchnia gospodarstw beneficjentów tego pakietu wyniosła 5,3 ha użytków rolnych.

Nasuwa się zatem pytanie o możliwości rozwoju w Polsce gospodarstw ekologicznych o małej powierzchni użytków rolnych. Dlatego jako cel badań podjęto zagadnienie oceny znaczenia małych gospodarstw rolnych wytwarzających żywność systemem ekologicznym.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Celem badań była ocena funkcjonowania gospodarstw rolnych o powierzchni do 10 ha UR, produkujących w systemie ekologicznym. Cele szczegółowe obejmowały prezentację udziału małych gospodarstw ekologicznych w ujęciu przestrzennym (według województw) oraz ocenę potencjału produkcyjnego i sytuacji ekonomicznej małych gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych z tych samych gmin.

W opracowaniu przyjęto za Polskim FADN [2023], że gospodarstwa rolne o powierzchni do 10 ha użytków rolnych to małe gospodarstwa. W pierwszej kolejności dokonano charakterystyki małych gospodarstw ekologicznych ogółem na podstawie raportów Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS) za lata 2004-2022 oraz małych gospodarstw ekologicznych wspieranych w ramach WPR 2014-2020 według danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) za 2022 rok. Z kolei analizy porównawcze dotyczące potencjału produkcyjnego i sytuacji ekonomicznej wykonano w podziale na małe gospodarstwa ekologiczne (94) i konwencjonalne (235) funkcjonujące w tych samych gminach (84) na podstawie danych Polskiego FADN za 2022 rok (rysunek 1). Analiz dokonano w podziale gospodarstw na 4 typy: „uprawy polowe”, „uprawy ogrodnicze i trwałe”, „zwierzęta trawożerne” oraz „gospodarstwa mieszane”.

Rysunek 1. Rozkład gmin z małymi gospodarstwami ekologicznymi prowadzącymi rachunkowość dla Polskiego FADN w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za 2022 rok

Tabela 1. Wybrane cechy gmin z analizowanymi małymi gospodarstwami ekologicznymi prowadzącymi rachunkowość dla Polskiego FADN w 2022 roku

Cechy badanych gmin	
Liczba gmin	84
Przeciętny udział obszarów ONW w UR ogółem [%]	76,0
Łączna liczba gospodarstw ogółem	54 340
Łączna liczba gospodarstw ekologicznych	2151
Przeciętna powierzchnia gospodarstwa ogółem w gminie [ha]	10,4
Przeciętna powierzchnia gospodarstwa ekologicznego w gminie [ha]	16,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR i Polskiego FADN za 2022 rok

Charakterystykę analizowanych gmin na podstawie wybranych cech dotyczących gospodarstw ekologicznych zaprezentowano w tabeli 1.

W badanych gospodarstwach zmierzono także stopień zróżnicowania struktury zasiewów, aby odpowiedzieć na pytanie czy jest on związany z systemem prowadzonej produkcji rolniczej. Wykorzystano do tego celu indeks Shannona-Wienera (indeks S-W) (równanie 1), wzorując się na badaniach Mariusza Matyki [2017]:

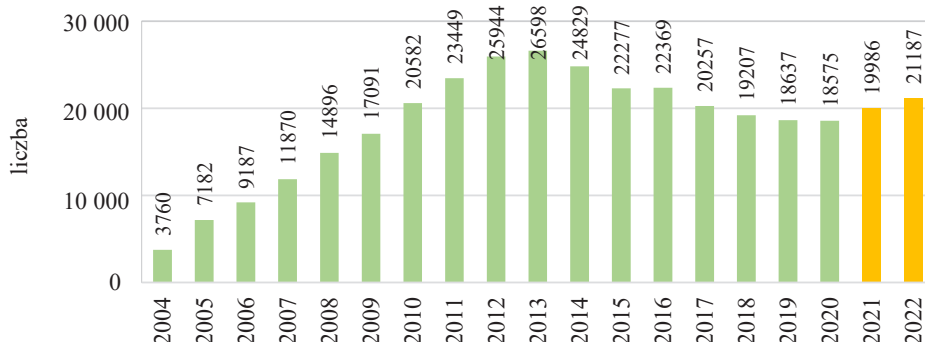
$$\text{indeks S-W} = - \sum_{i=1}^s (p_i) (\ln p_i) \quad (1)$$

gdzie:

p_i – udział powierzchni danej uprawy i -tego gatunku ($i = 1$) w powierzchni zasiewów,
 $\ln p_i$ – logarytm naturalny i -tego udziału danego gatunku roślin w powierzchni zasiewów,
 s – suma iloczynów p_i oraz $\ln p_i$.

WYNIKI BADAŃ

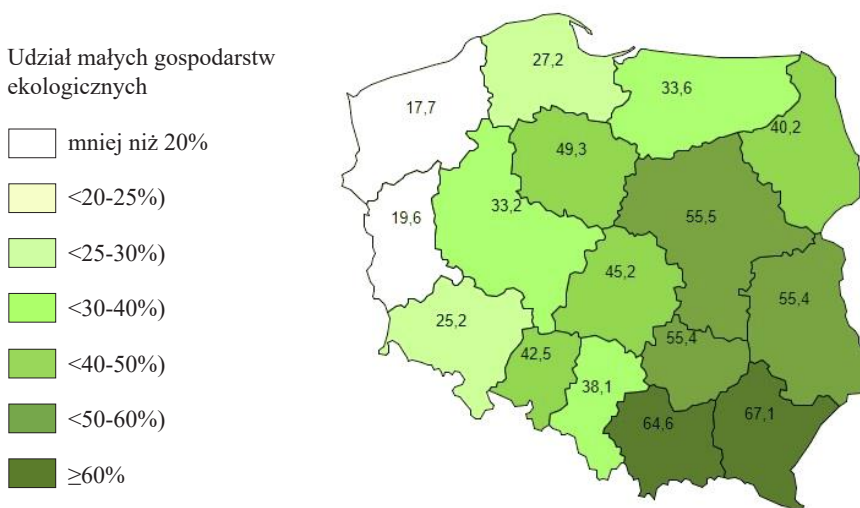
W Polsce większa skłonność rolników do prowadzenia gospodarstw rolnych w systemie rolnictwa ekologicznego pojawiła się wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej w 2004 roku. W pierwszym roku uczestnictwa łączna liczba gospodarstw wyniosła 3760. Dynamiczny wzrost ich liczby odnotowywano do 2013 roku, gdy tym systemem produkcji objętych było 26 598 gospodarstw [IJHARS 2022]. Po 2013 roku ich liczba uległa zmniejszeniu i w 2020 roku wyniosła 18 575 gospodarstw, jednak już w kolejnych latach obserwowano jej powolne zwiększanie się (rysunek 2).

Rysunek 2. Zmiany w liczbie gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2004-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów IJHARS za lata 2004-2022

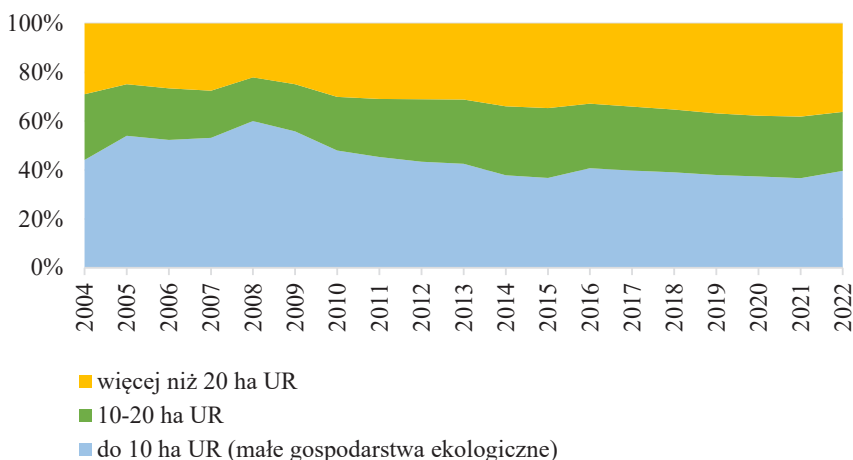
Należy stwierdzić, że główną przyczyną zmniejszenia się liczby gospodarstw ekologicznych było wprowadzenie w ramach WPR 2014-2020 wielu zmian w zakresie kryteriów uczestnictwa w działaniu „Rolnictwo ekologiczne”, które dotyczyły m.in. konieczności udokumentowania wielkości wytworzonej produkcji ekologicznej, a także powiązania ekologicznych upraw paszowych na gruntach ornych i trwałych użytkach zielonych z produkcją zwierzęcą [Zieliński 2022]. Należy zwrócić uwagę, że liczba gospodarstw ekologicznych po 2020 roku zaczęła ponownie zwiększać się. W 2022 roku ich liczba wyniosła już 21 187, co zapewne w dużym stopniu związane było

Rysunek 3. Udział małych gospodarstw ekologicznych w łącznej ich liczbie w Polsce w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu IJHARS za lata 2021-2022

z aktualizacją i wzrostem stawek płatności w ramach WPR 2014-2020, przygotowanych w 2020 roku przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB (IERiGŻ-PIB) na zlecenie ministerstwa rolnictwa (MRiRW). Jak wspomniano, w Polsce w strukturze gospodarstw ekologicznych duże znaczenie mają gospodarstwa o powierzchni do 10 ha użytków rolnych. Największe znaczenie miały one w województwach podkarpackim i małopolskim, odpowiednio 67,1 i 64,6%, a najmniejsze w województwach zachodniopomorskim i lubuskim, odpowiednio 17,7 i 19,6% (rysunek 3). Mimo dużego znaczenia małych gospodarstw ekologicznych, ich udział w łącznej liczbie gospodarstw ekologicznych wykazywał tendencję malejącą. Największe znaczenie miały one w latach 2005-2009, gdy ich udział wynosił od 52,3 do 60,1% (rysunek 4).

Rysunek 4. Rozkład gospodarstw ekologicznych ze względu na powierzchnię użytków rolnych w Polsce w latach 2004-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów IJHARS za lata 2004-2022

W następnych latach ich udział malał. W latach 2013-2020 liczba małych gospodarstw ekologicznych spadła w największym stopniu, bo o 38,7%, podczas gdy gospodarstw o powierzchni 10-20 ha o 34,1%, a powyżej 20 ha użytków rolnych o 15,2%. Natomiast w latach 2021-2022 odnotowano zwiększenie się liczby gospodarstw we wszystkich analizowanych grupach obszarowych (rysunek 3, tabela 2).

Dopłaty do rolnictwa ekologicznego są jednym z czynników ekonomicznych, służących jako zachęta dla producentów rolnych do prowadzenia działalności zgodnie z systemem ekologicznym. W Polsce istnieje duże zróżnicowanie występowania małych gospodarstw korzystających ze wsparcia produkcji ekologicznej w ramach WPR w ujęciu gmin. W 2022 roku małe gospodarstwa ze wsparciem produkcji ekologicznej w ramach WPR

Tabela 2. Liczba gospodarstw ekologicznych w zależności od powierzchni użytków rolnych w latach 2004-2022

Powierzchnia UR [ha]	Liczba gospodarstw w roku									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Do 10	1 661	3 881	4 808	6 318	8 947	9 533	9 872	10 620	11 258	11 314
10-20	1 009	1 516	1 939	2 281	2 666	3 301	4 532	5 572	6 626	6 996
Powyżej 20	1 090	1 785	2 440	3 271	3 283	4 257	61 78	7 257	8 060	8 288
Ogółem	3 760	7 182	9 187	11 870	14 896	17 091	20 582	23 449	25 944	26 598
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Do 10	9 409	8 200	9 105	8 072	7 504	7 070	6 939	7 329	8 415	
10-20	7 006	6 350	5 917	5 288	4 942	4 712	4 610	5 043	5 095	
Powyżej 20	8 414	7 727	7 347	6 897	6 761	6 855	7 026	7 614	7 677	
Ogółem	24 829	22 277	22 369	20 257	19 207	18 637	18 575	19 986	21 187	

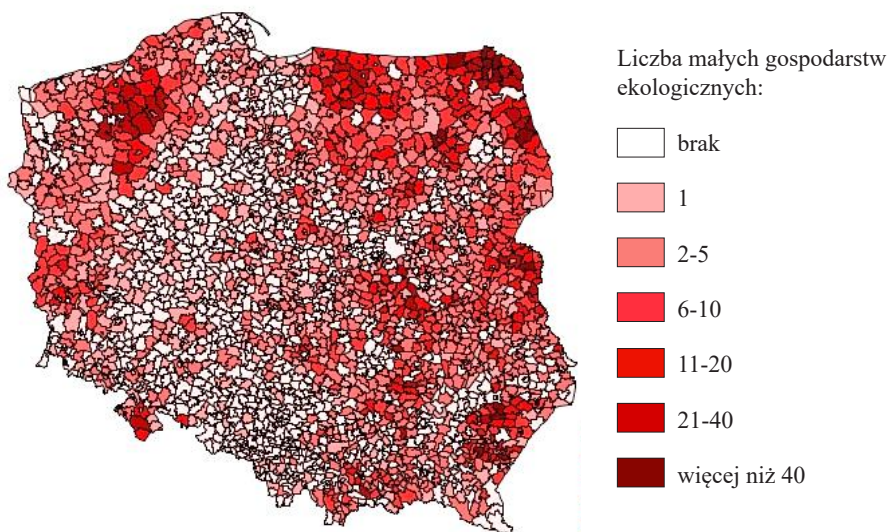
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów IJHARS za lata 2004-2022

występowały w 1345 gminach, z tego w 32,2% gmin w liczbie jednego gospodarstwa. Największą liczbę małych gospodarstw ekologicznych zanotowano w gminach Tarnogród (woj. lubelskie) i Kańczuga (woj. podkarpackie). Było to odpowiednio 71 i 79 gospodarstw i stanowiły one 73,2 i 85,9% łącznej liczby gospodarstw ekologicznych (rysunek 5).

Rozkład małych gospodarstw korzystających z dopłat nie był związany w danej gminie z ich liczbą, chociaż według informacji ARiMR, w 2022 roku zdecydowana większość gospodarstw ekologicznych objęta była wsparciem w ramach WPR. Ich udział w łącznej liczbie gospodarstw ekologicznych wyniósł 90,8%. Wśród tych gospodarstw 33,3% stanowiły małe gospodarstwa ekologiczne, które zajmowały 6,2% łącznej powierzchni użytków rolnych i 7,6% łącznej powierzchni ekologicznych użytków rolnych (rysunek 6). W ich przypadku średnia powierzchnia użytków rolnych wyniosła 5,5 ha, podczas gdy w pozostałych gospodarstwach ekologicznych 42,1 ha (tabela 3).

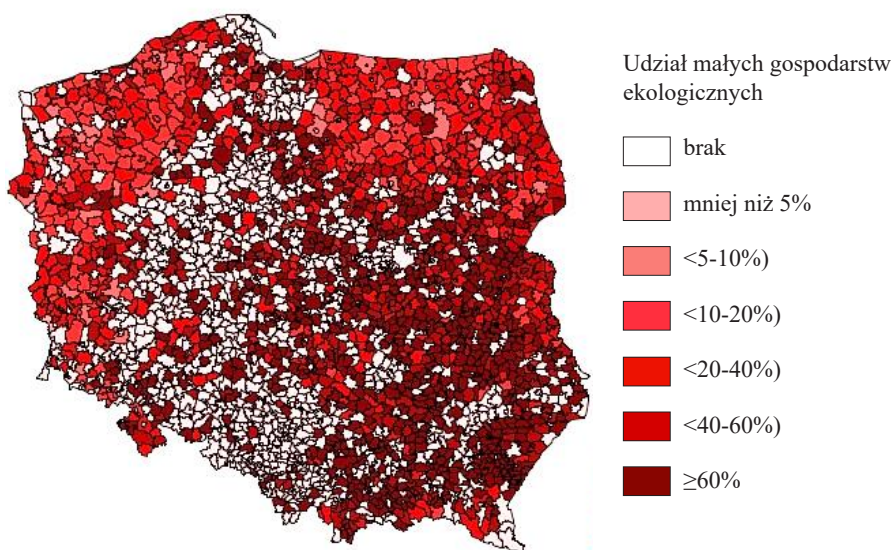
Okazuje się, że z punktu widzenia przestrzegania podstawowych zasad systemu rolnictwa ekologicznego, jedną z ważnych słabości małych gospodarstw ekologicznych na tle pozostałych gospodarstw ekologicznych, jest niski udział gospodarstw ze zwierzętami gospodarskimi (tabela 3). Wskazała to również w swoich badaniach Grażyna Nachtman [2021], stwierdzając dodatkowo, że liczba gospodarstw ekologicznych z produkcją zwierzęcą szybko się zmniejsza. Wśród tych gospodarstw tylko co piąte prowadziło produkcję zwierzęcą, podczas gdy wśród pozostałych gospodarstw – co drugie.

Rysunek 5. Liczba małych gospodarstw ze wspartą produkcją ekologiczną w ramach WPR 2014-2020 w Polsce w ujęciu gmin w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów ARiMR za 2022 rok

Rysunek 6. Udział małych gospodarstw w łącznej liczbie gospodarstw ze wsparciem produkcji ekologicznej w ramach WPR 2014-2020 w Polsce w ujęciu gmin w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów ARiMR za 2022 rok

Tabela 3. Porównanie małych i pozostałych gospodarstw z produkcją ekologiczną korzystających ze wsparcia w ramach WPR 2014-2020 w 2022 roku

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	
	do 10 ha UR	> 10 ha UR
Liczba gospodarstw ekologicznych [tys.]	6,4	12,8
Powierzchnia UR ogółem [tys. ha]	35,5	539,6
Średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego [ha]	5,5	42,1
Powierzchnia ekologicznych UR [tys. ha], w tym:	34,6	422,7
- powierzchnia ekologicznych gruntów ornych [tys. ha]	26,7	375,7
Liczba gospodarstw ekologicznych ze zwierzętami [tys.]	1,36	6,69
Obsada zwierząt w gospodarstwach ekologicznych ze zwierzętami [DJP/ha]	0,3	0,4
Indeks S-W upraw ekologicznych w gospodarstwie	0,872	0,897

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR za 2022 rok

Poza tym, w mniejszych gospodarstwach ze zwierzętami była niższa ich obsada wyrażona w DJP/ha. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać w kierunku produkcji zwierzęcej.

Jak wskazuje Alfredo Escribano [2016], problem dotyczył przeżuwaczy. Ich produkcja jest w większym stopniu związana z obszarem użytków rolnych, ze względu na konieczność stosowania ekologicznych pasz [Ritchie 2017]. Gospodarstwa ekologiczne z produkcją zwierzęcą charakteryzują się wyższym udziałem trwałych użytków zielonych [Kuś 2014], co ogranicza obszar gruntów ornych. Dlatego coraz mniej gospodarstw ekologicznych decyduje się na produkcję zwierzęcą. Przyczyniają się do tego również rygorystyczne przepisy dotyczące zapewnienia dobrostanu zwierząt oraz wykorzystania materiału hodowlanego z chowu ekologicznego. O ile większe obszarowo gospodarstwa są w stanie sprostać wyższym kosztom z tym związanych, o tyle w mniejszych chów zwierząt na poziomie kilku sztuk nie jest opłacalny. Dlatego, jak wskazują Adrian Muller i współautorzy [2017], systemy ekologiczne potrzebują więcej gruntów w porównaniu z produkcją konwencjonalną.

Kolejną słabością małych gospodarstw ekologicznych było mniejsze zróżnicowanie struktury zasiewów, o czym informuje wartość indeksu Shannona-Wienera. W porównaniu do gospodarstw większych, w ekologicznych do 10 ha użytków rolnych indeks ten był niższy.

W tabeli 4 zaprezentowano wybrane elementy potencjału produkcyjnego oraz wyniki ekonomiczne małych gospodarstw ekologicznych w porównaniu do konwencjonalnych dla 4 typów rolniczych. Wyniki były uzależnione od typu rolniczego gospodarstw.

Tabela 4. Potencjał produktywny oraz sytuacja ekonomiczna małych gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych z tych samych gmin w 2022 roku

Wyszczególnienie	Gospodarstwa											
	ekologiczne do 10 ha UR					konwencjonalne do 10 ha UR						
	uprawy polowe	uprawy ogrodnicze i trwałe	zwierzęta trawożerne	mieszane	uprawy polowe	uprawy ogrodnicze i trwałe	zwierzęta trawożerne	mieszane	uprawy polowe	uprawy ogrodnicze i trwałe	zwierzęta trawożerne	mieszane
Liczba gospodarstw	34	17	23	20	100	34	44	57				
Powierzchnia UR [ha]	8,0	6,9	8,3	6,8	7,1	5,8	7,6	6,7				
Średnia wartość kapitału [zł]	203 936	202 366	300 280	252 327	212 898	267 753	325 428	231 446				
Średnia wartość kapitału/AWU (uzbrojenie pracy)	142 612	149 798	217 594	176 452	160 073	153 001	202 129	178 976				
Wydajność pracy [zł/AWU]	49 641,3	53 696,7	63 039,8	42 643,1	54 355,4	48 710,2	67 530	55 619,9				
Dochód z gospodarstwa [zł]	42 340,7	45 299,2	44 396,7	27 404,8	35 258,1	22 468,5	47 114,9	29 252,0				
Dochód na 1 ha UR [zł]	5 292,6	6 565,1	5 349,0	4 030,2	4 965,9	3 873,9	6 199,3	4 365,9				
Dochód bez dopłat operacyjnych na 1 ha UR [zł]	2 603,9	3 886,0	2 346,9	1 418,4	3 173,2	2 560,8	3 672,8	2 517,6				
Udział dopłat w dochodzie na 1 ha UR [%]	50,8	40,8	56,1	64,8	36,1	33,9	40,7	42,3				

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za 2022 rok.

Gospodarstwa ekologiczne we wszystkich typach do 10 ha użytków rolnych miały nieco większą średnią powierzchnię użytków rolnych niż gospodarstwa konwencjonalne. Średnia wartość kapitału w badanych gospodarstwach, porównując gospodarstwa ekologiczne i konwencjonalne, kształtowała się na zbliżonym poziomie. Jedynie w typie „uprawy ogrodnicze i trwałe” była ona wyraźnie wyższa w gospodarstwach konwencjonalnych, jednak już w przeliczeniu na jednego zatrudnionego wielkości te były zbliżone.

Natomiast wydajność pracy była wyższa w małych gospodarstwach ekologicznych jedynie w typie „uprawy ogrodnicze i trwałe” – podobnie jak dochód rolniczy, który był także wyższy w typie „uprawy polowe”. Przyczyną tego było jednak dodatkowe wsparcie w ramach WPR, które w gospodarstwach ekologicznych było wyższe nawet 1,5-krotnie niż np. w typie mieszanym. Natomiast licząc dochód bez dopłat operacyjnych na 1 ha użytków rolnych, w gospodarstwach ekologicznych był on zdecydowanie niższy, oprócz typu rolniczego „uprawy ogrodnicze i trwałe”.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przeprowadzone analizy pozwoliły na stwierdzenie kilku prawidłowości i wyciągnięcie wniosków odnoszących się do zachodzących zmian w małych gospodarstwach ekologicznych w porównaniu do konwencjonalnych. Małe gospodarstwa ekologiczne w Polsce i ich udział w łącznej liczbie gospodarstw ekologicznych wykazywał tendencję malejącą w latach 2004-2020. Natomiast w latach 2021-2022, podobnie jak w większych grupach obszarowych, liczba małych gospodarstw ekologicznych wykazywała tendencję wzrostową. W 2022 roku małe gospodarstwa ekologiczne stanowiły około 40% wszystkich gospodarstw ekologicznych. W województwach lubelskim i podkarpackim stanowiły one ponad 60% łącznej liczby gospodarstw ekologicznych.

Stwierdzono, że w Polsce w ujęciu gmin istnieje duże zróżnicowanie występowania małych gospodarstw korzystających ze wsparcia produkcji ekologicznej w ramach WPR. Małe gospodarstwa ekologiczne wsparte w ramach WPR występowały w 1345 gminach, z tego w około 32% tych gmin w liczbie jednego gospodarstwa. Największy udział małych gospodarstw w łącznej liczbie gospodarstw ze wspartą produkcją ekologiczną w 2022 roku występował w centralno-wschodniej i wschodniej części Polski. Jednak rozkład małych gospodarstw korzystających z dopłat nie był związany w danej gminie z ich liczbą.

Jedną z ważnych cech małych gospodarstw ekologicznych na tle pozostałych gospodarstw ekologicznych, z punktu widzenia przestrzegania podstawowych zasad systemu rolnictwa ekologicznego, jest niski udział gospodarstw ze zwierzętami gospodarskimi. Wydaje się, że zwierzęta gospodarskie są integralną częścią składową gospodarstwa ekologicznego, dostarczając nawozów naturalnych. Jednak chów zwierząt systemem ekologicznym nie jest możliwy bez odpowiedniej powierzchni użytków rolnych

i produkcji pasz metodami ekologicznymi. Może to być duża słabość małych gospodarstw, stąd też niewielki ich udział w łącznej liczbie.

Porównując potencjał produkcyjny i uzyskiwane wyniki ekonomiczne małych gospodarstw ekologicznych oraz konwencjonalnych, należy stwierdzić, że wyniki zależały od typu rolniczego gospodarstw. Średnia wartość kapitału w typie „uprawy ogrodnicze i trwałe” była wyższa w gospodarstwach konwencjonalnych, jednak w przeliczeniu na jednego zatrudnionego wielkości te były zbliżone. W tym typie rolniczym wydajność pracy była wyższa w małych gospodarstwach ekologicznych, podobnie jak dochód rolniczy. We wszystkich analizowanych typach rolniczych udział dopłat w dochodzie rolniczym był zdecydowanie wyższy w ekologicznych gospodarstwach niż w konwencjonalnych. Dlatego, licząc dochód bez dopłat operacyjnych na 1 ha użytków rolnych, w gospodarstwach ekologicznych był on zdecydowanie niższy, poza typem rolniczym „uprawy ogrodnicze i trwałe”.

BIBLIOGRAPHY

- ARiMR (Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture). 2022. *Dane wygenerowane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa na podstawie wniosków o przyznanie płatności bezpośrednich dla kampanii 2019-2021 w ujęciu gmin*. Baza IERiGŻ-PIB z 1.02.2022 (Data generated by the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture based on applications for direct payments for the 2019-2021 campaign by municipalities. The database on February 1, 2022).
- Barbieri Pietro, Sylvain Pellerin, Verena Seufert, Laurence Smith, Navin Ramankutty, Thomas Nesme. 2021. Global option space for organic agriculture is delimited by nitrogen availability. *Nature Food* 2 (5): 363-372. DOI: 10.1038/s43016-021-00276-y.
- Czekaj Marta, Monika Szafrńska, Katarzyna Żmija, Łukasz Satoła, Aleksandra Płonka, Dariusz Żmija, Ewa Tyran, Jacek Puchała. 2020. *Rola małych gospodarstw rolnych. Diagnoza i perspektywy na przyszłość na przykładzie podregionu rzeszowskiego* (The role of small farms. Diagnosis and future prospects on the example of the Rzeszów subregion). Warszawa: Difin.
- Diao Xinshen, Thomas Reardon, Adam Kennedy, Ruth S. DeFries, Jawoo Koo, Bart Minten, Hiroyuki Takeshima, Philip Thornton. 2023. *The future of small farms: innovations for inclusive transformation*. [In] Science and innovations for food systems transformation, eds. J. von Braun, K. Afsana, L.O. Fresco, M.H.A. Hassan, 191-205. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-031-15703-5_10.
- EC (European Commission). 2023. *Organic farming in the EU. A decade of organic growth*, https://agriculture.ec.europa.eu/news/organic-farming-eu-decade-growth-2023-01-18_en, access: 10.12.2023.

- Escribano Alfredo J. 2016. Organic livestock farming – challenges, perspectives, and strategies to increase its contribution to the agrifood system’s sustainability – a review. [In] *Organic farming – a promising way of food production*, Petr Konvalina, 229-260. DOI: 10.5772/61272.
- Gruchelski Marek, Józef Niemczyk. 2014. Potrzeby i niezbędne działania w zakresie aktywizacji gospodarczo-społecznej i ekologicznej małych gospodarstw rolnych (Needs and necessary measures for economic, social and environmental activation of small farms). *Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego* 2: 146-150.
- Halamska Maria. 2011. Drobne gospodarstwa i ich właściciele na polskiej wsi. Refleksje socjologiczne (Small farms and their owners in the Polish countryside. Sociological reflections). *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska XXXVI* (2): 113-129. DOI: 10.2478/v10225-012-0016-3.
- Hornowski Andrzej, Andrzej Parzonko, Pavel Kotyza, Tomasz Kondraszuk, Piotr Bórawski, Luboš Smutka. 2020. Factors determining the development of small farms in Central and Eastern Poland. *Sustainability* 12 (12): 5095. DOI: 10.3390/su12125095.
- IJHARS (Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Agricultural and Food Quality Inspection). 2004-2022. *Dane o rolnictwie ekologicznym. Raporty za lata 2004-2022* (Data on organic farming. Reports for the years 2004-2022), <https://www.gov.pl/web/ijhars/dane-o-rolnictwie-ekologicznym>, access: 10.12.2023.
- Komorowska Dorota. 2017. Rozwój ekologicznego rolnictwa w Europie (Development of organic farming in Europe). *Roczniki Naukowe SERiA XVII* (1): 124-130.
- Kuś Jan. 2014. Stan rolnictwa ekologicznego na świecie w Unii Europejskiej i Polsce (The state of organic farming in the world in the European Union and Poland). *Studia i Raporty IUNG-PIB* 40 (14): 29-44. DOI: 10.26114/sir.iung.2014.40.02.
- Matyka Mariusz. 2017. Ocena regionalnego zróżnicowania struktury zasiewów w kontekście oddziaływania na środowisko przyrodnicze (Evaluation of regional diversification in sown area structure in the context of impact on the natural environment). *Roczniki Naukowe SERiA XIX* (3): 188-192. DOI: 10.5604/01.3001.0010.3245.
- Meemken Eva-Marie, Matin Qaim. 2018. Organic agriculture, food security, and the environment. *Annual Review of Resource Economics* 10: 39-63. DOI: 10.1146/annurev-resource-100517-023252.
- Mickiewicz Bartosz, Antoni Mickiewicz. 2016. Problematyka małych gospodarstw rolnych w rolnictwie polskim w latach 2014-2020 w świetle regulacji prawnych Parlamentu Europejskiego i Rady (The issues of small agricultural farms in Polish agriculture in the years 2014-2020 in the light of legal regulations of the European Parliament and of the Council). *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych* 1: 33-44. DOI: 10.15576/PDGR/2016.1.33.
- Moreno-Pérez Olga, Amparo Blázquez-Soriano. 2023. What future for organic farming? Foresight for a smallholder Mediterranean agricultural system. *Agricultural and Food Economics* 11 (34): DOI: 10.1186/s40100-023-00275-6.

- Muller Adrian, Christian Schader, Nadia El-Hage Scialabba, Judit Breggemann, Anne Isensee, Karl-Heinz Erb, et al. 2017. Strategie na rzecz bardziej zrównoważonego żywienia świata w rolnictwie organicznym (Strategies for feeding the world more sustainably with organic agriculture). *Nature Communications* 8: 1290. DOI: 10.1038/s41467-017-01410-w.
- Nachtman Grażyna. 2021. Rolnictwo ekologiczne w Polsce wobec działań na rzecz jego rozwoju (Organic farming in Poland and activities undertaken for its development). *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician* 66 (7): 24-43 DOI: 10.5604/01.3001.0015.0352.
- Nitu Tazbeen Tabara, Tasnim Binte Rayhan Promi, Syed Aflatun Kabir Hemel. 2023. Organic agriculture: global challenges and environmental impacts. [In] *Organic fertilizers, new advances and applications*, ed. Khalid Rehman Hakeem. DOI: 10.5772/intechopen.1001515.
- Polski FADN. 2023. *Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2021 r.* (The level and structure of income of farmers' families on farms keeping accounts in 2021). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Rasche Livia, Jan Steinhauser. 2022. How will an increase in organic agricultural area affect land use in Germany? *Organic Agriculture* 12: 513530. DOI: 10.1007/s13165-022-00405-2.
- Redlichová Radka, Gabriela Chmelíková, Ivana Blažková, Eliška Svobodová, Inez Naaki Vanderpuje. 2021. Organic food needs more land and direct energy to be produced compared to food from conventional farming: empirical evidence from the Czech Republic. *Agriculture* 11 (9): 813. DOI: 10.3390/agriculture11090813.
- Ritchie Hannah. 2017. *Is organic really better for the environment than conventional agriculture?* OurWorldInData.org, <https://ourworldindata.org/is-organic-agriculture-better-for-the-environment>, access: 27.12.2023.
- Shennan Carol, Timothy J. Krupnik, Graeme Baird, Hamutahl Cohen, Kelsey Forbush, Robin J. Lovell, Elissa M. Olimpi. 2017. Organic and conventional agriculture: a useful framing? *Annual Review of Environment and Resources* 42: 317-346. DOI: 10.1146/annurev-environ-110615-085750.
- Wiatrak Andrzej P. 2021. Regionalne inteligentne specjalizacje jako narzędzie rozwoju obszaru (Regional smart specializations as a development instrument area). *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 4 (106): 23-41.
- Zieliński Marek. 2022. Rolnictwo ekologiczne w Polsce jako źródło dóbr publicznych na obszarach szczególnie predestynowanych do jego rozwoju (Ecological farming as a source of public goods in areas particularly predestined for its development). *Wiś i Rolnictwo* 4 (193): 77-106. DOI: 10.53098/wir042021/04.

***

THE IMPORTANCE OF SMALL FARMS PRODUCING IN AN ECOLOGICAL SYSTEM IN POLAND

Key words: organic farming, small farms, agricultural land area, production potential,
production subsidies

ABSTRACT. The authors assessed the functioning of small farms conducting production using an ecological system. The analyzes were performed for small organic farms with supported organic production under the CAP. They were compared to small conventional farms from the same communes. The source of the materials was data from the IJHARS reports for 2004-2022, ARiMR for 2022 and Polish FADN for 2022. It was found that in Poland, in the structure of organic farms, farms with an area of up to 10 ha of agricultural land are of great importance. Small farms with supported organic production under the CAP exist in 1,345 communes, and in about 32% of these communes there is only one such farm. It was found that there is a large variation in the occurrence of small farms benefiting from support for organic production under the CAP among communes. However, the distribution of small farms benefiting from subsidies in a given commune was not related to the number of these farms. It has been shown that in the current conditions of development of organic production, there must be sufficiently high financial support for agricultural producers to be interested in running production using an ecological system.

AUTHORS

MAREK ZIELIŃSKI, PHD

ORCID: 0000-0002-6686-5539

Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute

e-mail: zielinski@ierigz.waw.pl

BARBARA GOŁĘBIEWSKA, DR HAB. PROF. WULS

ORCID: 0000-0003-4073-5274

Warsaw University of Life Sciences – SGGW

Department of Economics and Organisation of Enterprises

e-mail: barbara_golebiewska@sggw.edu.pl

Proposed citation of the article:

Zieliński Marek, Barbara Gołębiewska. 2024. Znaczenie małych gospodarstw rolnych produkujących w systemie ekologicznym w Polsce. *Annals PAAAE XXVI* (1): 362-377.